

**ORTAÇAĞ KRONİKLERİNE GÖRE 17 EYLÜL 1176
MYRIOKEPHALON ZAFERİ
(BAĞIRSAK BOĞAZI – KONYA)****

**17 SEPTEMBER 1176, THE BATTLE OF MYRIOKEPHALON
ACCORDING TO THE MEDIEVAL CHRONICLES (BAGIRSAK
GORGE - KONYA)**

*Adnan ESKİKURT**

Öz

Myriokephalon savaşı, Bizans İmparatorluğu'nun Anadolu'daki Türk hâkimiyetini sonlandırmak hedefi ile düzenlediği son büyük sefer sırasında, günümüzden 841 yıl önce 17 Eylül 1176 tarihinde Konya Bağirsak Boğazı'nda cereyan etmiştir. Türk-İslâm tarihinin dönüm noktalarından olan savaş, Sultan II. Kılıç Arslan'ın idare ettiği Türkiye Selçuklu Ordusu'nun galibiyetiyle neticelenmiştir. Anadolu'nun bir Türk yurdu haline geldiğini kabullenen Bizans idarecileri bir daha böyle büyük bir sefer düzenleyememiş ve ellerindeki arazileri korumayı esas alan bir politika geliştirmek zorunda kalmışlardır. Savaşla ilgili bahislerini tespit ettiğimiz onaltı Ortaçağ kroniği vardır ve bunların tamamı savaşın bir boğazda cereyan ettiğini ortaya koyarlar. Bu kroniklerin yedisi de savaşın Konya yakınlarında gerçekleştiğine işaret etmektedirler.

Anahtar Kelimeler

Myriokephalon Savaşı, Konya, Bağirsak Boğazı

Abstract

The Battle of Myriokephalon took place in the Bağirsak Gorge in Konia 841 years before the present day on 17 September 1176 during the last great campaign of Byzantine Empire aiming to bring Turkish rule in Anatolia to an end. The battle which is one of the turning points in Turco-Islamic history, ended with the victory of Army of Seljuk of Rûm under command of Sultan Qilij Arslan II. Forced to acknowledge the reality that Anatolia had become a Turkish homeland, the Byzantine administrators could not organize such a great campaign again and had to change their strategy to protect the lands in their possession. There are sixteen mediaeval chronicles mentioning

* Konya Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezi'nce 16 Eylül 2017 tarihinde gerçekleştirilen Anadolu'yu Türk Yurdu Yapan Mıryokephalon Zaferi Bağirsak Boğazı/Konya 17 Eylül 1176 Sempozyumu'nda bildiri olarak sunulmuştur.

* Doç. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi Tarih Bölümü (Ortaçağ ABD), adnaneskikurt@gmail.com.

the battle that we discovered and all of these are in agreement that the battle took place in a gorge. And seven of these chronicles indicate that the battle took place near Konia.

Keywords

Myriokephalon Battle, Konia, Bağırsak Gorge

GİRİŞ

Bizans İmparatoru I. Manuel Komnenos tarafından Konya'yı zapt ederek Türkiye Selçuklu Devleti'ni yıkmak ve Türkleri Anadolu Yarımadası'ndan çıkarmak amacı ile 1176 (H. 572) yılında düzenlenen seferin bir boğaz harbi ile sona ermesi ve bunun yeri meselesi, Ortaçağ Türk-İslâm Tarihi'nin uzlaşa sağlanamamış konularındandır. Günümüze değin yapılan savaşla ilgili yapılan araştırmalarda; Denizli yöresi (Düzbel, Kûfi Boğazı, Akçay Vadisi, Çardak Geçidi), Eğirdir Gölü'nün kuzey ve doğu kesimleri (Karamık Beli, Kumdanlı Ovası, Gelendost Ovası ve Akdağ Köyü civarı) üzerinde durulmuştur. Son olarak da Konya-Beyşehir arasında bulunan Bağırsak Boğazı'nın savaş yeri olduğu tarafımızdan ortaya konulmuştur.¹

Savaş yeri ve coğrafi özelliklerinin belirlenmesinde XII ile XV. yüzyıllar arasına ait onaltı kronikten yararlanılmıştır. Bu kroniklerden yedisi de savaşın Konya yakınlarında gerçekleştiğini ifade ederler.²

Tespit edebildiğimiz savaş yeri ile coğrafyasına temas eden kronikler şunlardır:

a) *Türk-İslâm Kaynakları:* İbnü'l-Ezrâk (Ahmed b. Yûsuf b. Alî b. el-Ezrâk el-Fâriki)³, Anonim Tarih-i Âl-i Selçuk⁴,

b) *Bizans kaynakları:* Niketas Khoniates⁵, Ioannes Kinnamos⁶, Georgios Kodinos (Pseudo Kodinos)⁷, Saint Neophytos⁸,

¹ Adnan Eskikurt ve Mehmet Akif Ceylan, 2017: *Selçuklu-Bizans Münasebetlerinde Bir Dönüm Noktası Myriokephalon Zaferi (Konya, Bağırsak Boğazı, Myriokephalon, 17 Eylül 1176)*, Çamlıca yay., İstanbul. Ayrıca Mehmet Akif Ceylan ve Adnan Eskikurt, 2017: *Tarihî Coğrafya Açısından Myriokephalon Savaşı (17 Eylül 1176) ve Konya Bağırsak Boğazı*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür yay. no. 39, Konya.

² Bu kroniklerle ilgili detaylı bilgi için bkz. Adnan Eskikurt, 2017: "Myriokephalon Savaşı'na Dair Kronikler ve Modern Çalışmalar" *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi (USAD)*, sayı 6, Konya, s. 65-93. Ayrıca bkz. Adnan Eskikurt, 2017a: "Roger De Hoveden ve Kardinal Boso'nun Myriokephalon Savaşı'nda Dair Bahisleri", *Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, cilt IV, sayı. 1, İstanbul, s. 33-55.

³ İbnü'l-Ezrâk, 1992: *Meyyâfârikîn ve Âmid Tarihi (Artuklular Kısım)*, (trc. Ahmet Savran), Erzurum.

⁴ Anonim, 1952: *Anadolu Selçukluların Devleti Tarihi III, Histoire Des Seldjoukides D'Asie Mineure, par un Anonyme* (trc. Feridun Nafiz Uzlu), Ankara; Anonim, 1999: *Târix-e Âl-e Saljuq Dar Ânâtoli*, Compiled by Unknown Author (ed. Nâdere Jalâli), Tehran; Anonim, 2014: *Selçuknâme* (trc. H. İ. Gök, F. Coşguner), Atif yay., Ankara.

⁵ Niketas Khoniates, 1960: Ferdinand Chalandon, *Les Commène, Etudes sur l'empire Byzantin au XIe et au XIIIe siècles*, Jean II Comnène (1118-1143) et Manuel I Comnène (1143-1180), tome II, Burt Franklin

- c) *Ermeni Kaynakları*: Smbat Sparapet⁹, Hethum (Table Chronologique)¹⁰,
d) *Süryani Kaynakları*: Süryani Mihael¹¹, Gregory Abû'l-Farac¹²,
e) *Latin Kaynakları*: Roger de Hoveden¹³, Sur (Tyre) Piskoposu William¹⁴,
Salerno'lu II. Romuald (Romualdi)¹⁵, Kardinal Boso¹⁶, Albert von Stade (Annales Stadenses)¹⁷, Robert de Mont (Torigny'li)¹⁸.

Research & Source Works Series 2, New York; Niketas Khoniates, 1995: *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, (trc. F. Işiltan), TTK, Ankara.

- ⁶ Ioannes Kinnamos, 2001: *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, (haz. I. Demirkent), TTK., Ankara.
- ⁷ Georgios Kodinos (Pseudo Kodinos), 1975: "The chronicle of Pseudo-Kodine," *Die Byzantinischen Kleinchroniken*, vol. 1, (ed. P. Schreiner), Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Vienna.
- ⁸ Saint Neophytos, 1960: *Βυζαντινά και μεταβυζαντινά εγκώμια εις τον Άγιον Δημήτριον (Byzantine and post-Byzantine praise in the Holy Demetrios)*, (ed. Βασίλειος Λαούρδας/Basil Laourdas), *Makedonika*, c. 4, Selânik, s. 49-55.
- ⁹ Smbat Sparapet, 1869: "Chronique Du Royaume De La Petite Arménie Par Le Connétable Sěmpad", (trc. E. Dulaurier), *Recueil Des Historiens Des Croisades Documents Arméniens*, Publie Par Les Soins De L'Academie Des Inscriptions Et Belles-Lettres, Tome Premier, Paris.
- ¹⁰ Héthoum (Comte De Gorigos / Count of Gor'igos), 1869: "Table Chronologique", *Recueil Des Historiens Des Croisades Document Arméniens*, Tome I, Publie Par Les Soins De L'Academie Des Inscriptions Et Belles-Lettres, Paris.
- ¹¹ Süryanî Mihael, 1905: *Chronique De Michel Le Syrien* (ed. J. B. Chabot), tome III, Ernest Leroux, Paris.
- ¹² Gregory Ebu'l-Farac, 1987: *Abu'l-Farac Tarihi* (trc. Ö. R. Doğrul), I-II, Ankara; Gregory Ebu'l-Farac, 1932: *The Chronography of Gregory Ebu'l-Farac* (trc. Ernest A. Wallis Budge), c. I-II, Oxford University Press, London.
- ¹³ Roger de Hoveden, 1853: *The annals of Roger de Hoveden, Comprising the History of England and of Other Countries of Europe from A.D. 732 to A.D. 1201* (Latince'den İngilizce tercüme, Henry T. Riley), c. I, London. Kronikteki Manuel'in mektubu için ayrıca bkz. Alexander Alexandrovich Vasiliev, 1929-30: "Manuel Comnenus And Henry Plantagenet", *Byzantinische Zeitschrift*, band XXIX, Leipzig und Berlin, s. 233-244. Türkçe tercümesi de için bkz. Adnan Eskikurt, 2017a: a.g.e, s. 34-37.
- ¹⁴ Sur (Tyre) Piskoposu William, 1943: *A History of Deeds Done Beyond The Sea* (trc. E. A. Babcock & A. C. Krey), c. I-II, Columbia University Press, New York; Guillaume De Tyr Et Ses Continueurs, 1879-1880: *Histoire, Histoire Générale Des Croisades Par Les Auteurs Contemporains* (trc. M. Paulin), tome I-II, Paris.
- ¹⁵ Salerno'lu II. Romuald (Romualdi), 1866: *Annales Romualdi* (ed. Wilhelm Arndt), *Monumenta Germaniae Historica*, XIX, Impensis Bibliopolii Aulici Hahniani, Hannover.
- ¹⁶ Kardinal Boso, 1973: *Boso's Life of Alexander III* (trc. G. M. Ellis), Basil Blackwell, Oxford. Kronikteki Myriokephalon Savaş'na dair kısmın Türkçe tercümesi için bkz. Adnan Eskikurt, 2017a, a.g.e., s. 37-39.
- ¹⁷ Albert von Stade, 1859: *Annales Stadenses* (ed. J. M. Lappenberg), *Monumenta Germaniae Historica*, XVI, Impensis Bibliopolii Aulici Hahniani, Hannover.
- ¹⁸ Robert de Mont (of Torigny), 1844: *Cronica* (ed. D. L. C. Bethmann), *Monumenta Germaniae Historica*, VI, Impensis Bibliopolii Aulici Hahniani, Hannover; Robert de Mont (of Torigny), 1856: *The*

Savaş yerinin tespitinde kroniklerde geçen coğrafi terim ve tasvirler önemli olduğundan, savaş yerinin konumu, coğrafi adlar, geçidin doğrultusu, uzunluğu, genişliği, jeomorfolojik ve hidrografik özellikleri ile bitki örtüsü gibi coğrafi unsurlar değerlendirildiğinde savaşın yapıldığı coğrafi ortam şekillendirilebilmektedir.

Tarihi kaynaklar yanı sıra, 1/25 000, 1/100 000 ve 1/250 000 gibi farklı ölçek ve tarihli topografya haritaları ile uydu görüntüleri savaş yeri olduğu ileri sürülen bütün alanlarda yerinde yapılan arazi gözlemleri faydalı olmuştur.

A. Savaşın Sebepleri:

Anadolu Türk beyleri arasında sürekli bir uzlaşmazlık yaratmak ve daima en zayıfı destekleyerek bunu sürdürmek şeklinde bir politika izleyen Bizans'ın aleyhinde meydana getirdiği ittifak karşısında Sultan II. Kılıç Arslan'ın başarılı olması savaşın temel sebebidir.

Sultan, 1162'de İstanbul'a giderek İmparator I. Manuel ile yaptığı anlaşma ile aleyhindeki ittifakı dağıtmış ve tahtta gözü olan kardeşi Şahinşâh'ı da bertaraf etmişse de, esasen 1174'te Nureddin Mahmud Zengî'nin ölümü ile Orta Anadolu'da kati üstünlük sağlamıştır.¹⁹ Bu şüphesiz I. Haçlı Seferi'nden beri Anadolu'yu yeniden elde etme arzusu içerisindeki Bizanslı idareciler için arzulan bir gelişme değildi ve artık iki taraf arasında savaş kaçınılmaz hale gelmişti.

1162 yılında taraflar arasında İstanbul'da varılan anlaşma, esasen taraflara yaşadıkları sorunların üstesinden gelmek için zaman kazandıran bir siyasi manevra idi. Nitekim Bizans'ın Anadolu'daki arazi kayıpları devam etmiş ve

Chronicals of Robert De Monte (Latince'den trc. Joseph Stevenson), *The Church Historians of England*, c. 4, kısım II, London.

¹⁹ Niketas Khoniates, 1960: s. 463-466; Niketas Khoniates, 1995: s. 81-84; Ioannes Kinnamos, 2001: s. 149-151; Süryani Mihael, 1905: 319-320, 324, 326, 332, 345-346, 349-350, 357, 362-364; Sur (Tyre) Piskoposu William (William of Tyre), 1943: c. II, p. 394; Gregory Abû'l-Farac, 1987: s. 399, 402, 406, 410, 413-414, 417-418; İbnü'l-Esir, 1987: *el-Kâmil fi't-Tarih*, c. XI, (trc. Abdülkerim Özyaydın), Bahar yay., İstanbul, s. 257-258, 314-317, 322-324; İbnü'l-Ezrâk, 1992: s. 142, 166-167, 169; Ahmed b. Mahmud, 1977: *Selçuknâme* (haz. Erdoğan Merçil), II, Tercüman 1001 Temel Eser no. 102, İstanbul, s. 148-149; Kerimüddin Mahmud-i Aksarayî, 2000: *Müsâmeretü'l-Ahbâr* (trc. Mürsel Öztürk), TTK., Ankara, s. 22-23; Mükrimin Halil Yinanç, 1950: "Dânişmendliler", *İA*, c. III, M.E.B., İstanbul, s. 473; Osman Turan, 1993a: *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi yay., İstanbul, s. 201-205; Ali Sevim, 1993: *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, TTK., Ankara, s. 147-148; Erdoğan Merçil, 1993: *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, TTK., Ankara, s. 126.

İmparator I. Manuel'in Alaşehir'e değin uzanan bir harekât düzenlediği 1173 yılından itibaren her iki taraf yeni bir gerginlik dönemine girmiştir. Batı Anadolu'da Türkmenler eline geçen yerleşmelerin iadesini talep eden imparator hedefine ulaşamayınca, Basile Tzikandelos ve Mikhael Angelos adlı komutanları eli ile harekâtlar düzenleyerek Bergama, Kırkağaç, Edremit taraflarını Türkmen tehdidinden kurtarmış ve Denizli şehrini tahkim ettirmiştir. Bu ve benzeri uygulamalarla nüfus ve güç kaybeden birçok Batı Anadolu yerleşmesinin yeniden eski canlılığına kavuşması ve Rum nüfusun geri dönmeleri hedeflenmişti.

Sultan II. Kılıç Arslan'ın 1175 yılında Dânişmendli arazisine hâkim olması ise İmparator I. Manuel'i kapsamlı askerî harekâtlar başlatmasının temel nedenidir. Bu süreçte Eskişehir'de Dorylaeion Kalesi'ni (Karacaşehir Köyü'nde)²⁰ ve Denizli Khoma'da (Gümüşsu)²¹ da Sublaion Kalesi'ni tamir ve inşâ ettirmiştir.²² Yine bu sırada Şahinşâh ve Mikhael Gabras idaresinde Türkler üzerine iki ordu sevk etmiş, sonuç alamadığı harekât sonrası da elçisi Hadım Thomas'ı Konya'ya göndererek Amasya'nın kendisine verilmesini istemiştir.²³ Sultan da anlaşmaya aykırı faaliyetleri sebebi ile Eskişehir ve İstanbul'da bulunduğu sırada İmparator'a elçiler göndermiş ancak eli boş dönmüşlerdi.²⁴

Taraflar arasındaki anlaşmazlıklar çözümsüz kaldığından savaş kaçınılmazdı. Kaynaklardan anlaşıldığına göre savaşın sonucunu Bizans Ordusu'nun manevra kabiliyetini en aza indiren coğrafi şartlar belirlemiştir. Sultan II. Kılıç Arslan bölgenin coğrafyasını iyi tanıdığından, kalabalık ve donanımlı Bizans Ordusu ile meydan savaşı veya Konya'da şehir savunması yapmayı tercih etmemiştir. Bunun yerine; birliklerine avantaj sağlayan yüksek bir

²⁰ William Mitchell Ramsay, 1960: *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, (trc. Mihri Pektaş), MEB. yay., İstanbul. s. 224, 233.

²¹ Bilge Umar, 1993: *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, s. 723-724. Ayrıca bkz. Ch. Le Beau, 1834: tome XVI, s. 273.

²² Niketas Khoniates, 1960: tome II, s. 504; Niketas Khoniates, 1995: s. 122. William Mitchell Ramsay, 1895: *The Cities and Bishopricks of Phrygia*, c. I, Clarendon Press, Oxford, s. 20 (dipnot 2).

²³ Niketas Khoniates, 1960: tome II, s. 510; Niketas Khoniates, 1995: s. 126; Ioannes Kinamos, 2001: s. 210-213, 215; Süryanî Mihael, 1905: tome III, s. 369; İbnü'l-Esîr, 1988: *el-Kâmil fi't-Tarih*, c. IX (trc. Abdülkerim Özeydin), Bahar yay., İstanbul, s. 233-234; Gregory Abû'l-Farac, 1987: c. II, s. 421-422; Erdoğan Merçil, 1993: s. 127.

²⁴ Niketas Khoniates, 1995: s. 85, 121-122, Ioannes Kinamos, 2001: s. 214.

arazi ve dar bir geçitte savaşı kabul etmiş ve stratejisinde başarılı olarak önemli bir zafer kazanmıştır.²⁵

B. Bizans Ordusu'nun Savaş Alanına İlerleyişi

İmparator I. Manuel, 1175 kışı Latin, Macar, Sırp ve Kumanlardan ücretli asker toplamış, ayrıca sayısız yük hayvanı, beş bin araba, mancınık ve koçbaşı gibi kuşatma aletleri tedarik etmişti.²⁶

İmparatorun Konya'yı zapt edip Sultan'ı esir etmek ve Türkleri Anadolu'dan İran'a sürmek için hazırlandığını anlatan Niketas, "Binlerce savaşçı" ifadesini kullanıp Bizans ordu mevcudu hakkında bir rakam vermez.²⁷ Kinnamos ise İmparator'un Sırp ve Macarlardan sayısız birlikler toplayıp büyük bir itina ile savaşa hazırlandığını, askerlere ve atlara gerekli malzemeyi taşımak için Trakya'daki köylerden sayısız öküz alındığını ve üç binden fazla araba hazırlandığını ifade etmiştir.²⁸ Süryani Mihael de Bizans Ordusu'nda 5000 erzak arabası olduğunu bildirir.²⁹ Savaştan bahseden İbnü'l-Ezrâk ise Bizans ordu mevcudunu mübalağa ile 700.000 süvari olarak verir.³⁰

Bizans Ordusu 1176 baharı İstanbul'dan hareketle Kocadere kıyısındaki kışlık karargâh Lopadion'da (Uluabat Köyü, Karacabey) toplanmış, Sırp ve Macar birliklerinin gecikmesi sebebi ile sefer 1176 yaz mevsimi başına kalmıştı. İmparator, Eskişehir yolu yerine Balıkesir yakınındaki Akhyraous'dan (Akîra) geçip, Denizli üzerinden ilerlemişti. Honaz'a (Khonai) ulaştığında mola vermiş ve Başmelek Mikhail Kilisesi'ni ziyaret etmişti. Kendi denetimindeki bu güzergâhı tercih etmesi, Türk mukavemetinden çekinmiş olması ile izah olunabilir.

1162 Barış'ını sürdürmek isteyen ancak elçileri eli boş geri dönen Sultan ise, Türkmenlerden takviye alıp düşmanı gece baskınları ile yıpratmayı planlamıştı. Ayrıca Süryanî Mihail'in ifade ettiği üzere, birliklerine savaşmamayı, ellerindeki yerleri tahliye ederken ellerindeki erzakı ve Bizans Ordusu'ndaki hayvanların otlayabileceği çayırları yakarak kullanılamaz hale getirmelerini, su kaynaklarını ve kuyuları hayvan leşleri ile enfekte etmelerini emretmişti. Küçük birliklere

²⁵ Mehmet Akif Ceylan, 2016: "Coğrafi Perspektiften Myriokephalon Savaşı'nın Yeri ve Konya Bağırsak Boğazı," *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi (USAD)*, sayı 5, Konya, s. 71.

²⁶ Roger de Hoveden, 1853: c. I, s. 420.

²⁷ Niketas Khoniates, 1995: s. 123.

²⁸ Ioannes Kinnamos, 2001: s. 214.

²⁹ Süryanî Mihael, 1905: tome III, s. 371.

³⁰ İbnü'l-Ezrâk, 1992: s. 182.

ayrılan Selçuklu Ordusu'nun ve göçebe Türkmenlerin 5000 ve 10.000 kişilik kuvvetlerle düşmana vur kaç tarzı baskınlar yaptığı bu süreçte, Bizans Ordusu açlık ve susuzluğun yanı sıra salgın hastalıkların pençesine düşmüştü.³¹

a) Bizans Ordusu'nun Kelainai'den (Dinar) Khoma'ya Varışı

İmparator, Niketas'a göre Kelainai'den (Dinar) sonra Khoma'ya (Homa) gitmiştir. İlk anda akla gelen buranın Denizli Gümüşü'deki Khoma olduğudur. Sublaion Kalesi de buradadır. Ancak ters istikamette kuzeydedir. Akla gelmesi gereken ise, Manuel'in Kelainai'den başka bir Khoma'ya gitmiş olabileceğidir.

Süryanî Mihael, Bizans Ordusu'nun Türk topraklarında 5 gün yol aldığını belirtmektedir.³² Yine 1175 yılında İstanbul ile Konya arasını kat eden el-Herevi'nin Dorylaeion (Eskişehir) ve Amorion Kalesi'nin (Emirdağ/Afyon) Selçuklu-Bizans sınırında yer aldığına işaret etmesi de dikkat çekicidir.³³ Bu durumda sınırın kuzeyde Dorylaeion ve güneyde Amorion ile o sıralar Bizans hâkimiyetindeki Attaleia (Antâliyye, Antalya) arasındaki hat ile belirli olduğunu söylemek mümkündür. Bu bilgiler rehberliğinde 5 günlük yolculukla ulaşılabilecek Khoma adını taşımış yerleşmeler araştırıldığında Dinar'ın yaklaşık 200 km. uzağındaki Beyşehir'in 5 km. kadar güneyinde yakın zamana kadar Homa adını taşıyan yerleşmeler olduğu görülür. Bunlar, Çivril köyü güneyindeki *Aşâğı ve Yukarı Esence*'dir. Beyşehir kazasındaki Göçü'ye tabi *Ullu Homa* ve *Kiçi Homa* köyleri olarak Osmanlı tahrirlerinde de yer alırlar.³⁴

Niketas, savaşı detaylı bir biçimde anlatmasına karşılık Bizans Ordusu'nun Kelainai ile Khoma arasında katettiği menzilleri vermediği için savaşın yerinin kesin olarak tespiti için yararlı değildir. Ancak Kinnamos eserinde savaş yerini tespiti imkân veren önemli kayıtlara yer vermiştir. Buna göre İmparator I. Manuel 1146 yılındaki Konya seferinde başarısız olunca şehir önlerinden

³¹ Süryanî Mihael, 1905: tome III, s. 370-371. Ayrıca bkz. Ch. Le Beau, 1834: tome XVI, s. 276; Niketas Khoniates, 1960: tome II, s. 501.

³² Süryanî Mihael, 1905: tome III, aynı yer.

³³ el-Herevi, 1957: *Kitâbü'l-İşârât İlä Ma' rifeti'z-Ziyârât (Guide Des Lieux De Pelerinage)*, (trc. Janinne Sourdel-Thomine), Institut Français De Damas, Damas, s. 131.

³⁴ Feridun Nafiz Uzluk, 1958: *Fatih Devrinde Karaman Eyâleti Vakıfları Fihristi (881/1476)*, Vakıflar Umum Müdürlüğü Neşriyatı, Ankara, s. 64; Fahri Coşkun, 1996: 888/1483 Tarihli Karaman Eyâleti Vakıf Tahrir Defteri (basılmamış Y. Lisans tezi), İstanbul, s. 95, 104; BOA. TD., 920/40, 906/1500 tarihli mufassal defter, s. 429-431; Mehmet Akif Erdoğan, 2004: *Beyşehir Sancağı'nın 1584 Tarihli Nüfus Sayımı (Beyşehir, Seydişehir, Bozkır)*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yay. no. 123, İzmir, s. 34-37, 45-46, 113-115. Ayrıca bkz. Mehmet Akif Erdoğan, 2006: *Osmanlı Yönetiminde Beyşehir Sancağı (1522-1584)*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, s. 117.

çekilirken Tzibrelitzemani Geçidi yolu ile Pusguse Gölü'ne (Beyşehir Gölü) varmıştır.³⁵

Kinnamos'un savaş yerinin lokalizasyonuna ait kaydı da dikkate alındığında Beyşehir'deki Homa'ya ilerleyen Bizans Ordusu'nun Kelainai'den hareketle iki farklı güzergâhı izlemiş olabileceği söylenebilir:

a) Harita 1'de görüldüğü üzere Dinar'dan sonra Uluborlu, Senirkent, Kumdanlı, Yalvaç ve Şarkikarağaç üzerinden,

b) Yine Topraklı'nın iddiası³⁶ doğru ise eğer, Senirkent'ten sonra Hoyran ve Eğirdir gölleri arasındaki Yenice Köyü Köprüsü'nden geçip Gelendost'a ulaşmış, Yalvaç güneyinden ve Şarkikarağaç üzerinden Homa'ya varmış da olabilir.

Harekâtını adeta bir Haçlı seferi gibi gören ve Anadolu'yu geri almak arzusundaki Manuel, Lâtin prinkepsliklerinin de desteğini almıştı.³⁷ Manuel, Niketas'a göre yol boyunca sıkı bir düzen kurmuş, her geceleme yerinde karargâhın etrafına mânialar yaptırmış ve savaş sanatının bütün kurallarını göz önünde bulundurmuştu. Ancak savaş makinelerini çeken yük hayvanlarıyla, sayıları çok olmakla birlikte hepsi de savaş için işe yaramayan adamlardan tereküp eden sürücüler yüzünden pek yavaş ilerlenebiliyordu.³⁸

Sultanın ilerlemekte olan Manuel'e birkaç daha kez elçi heyeti yolladığı, ancak barışa ikna edip yolundan çeviremediği anlaşılmaktadır. Sultanın savaş öncesi son teşebbüsünde aldığı cevap da Niketas'a göre şöyle idi:

"İmparator kibirli bir palavrayla, ona cevabımı bizzat ve Konya'da bildireceğini belirtti. Bunun üzerine Sultan bir anlaşmaya varılamayacağını anlayarak, Bizans Ordusu'nun Myriokephalon'dan hareket ettikten sonra geçmesi gereken ve Tzibritze (Tzivritzē) Geçiti adını taşıyan, yolun darlaştığı yeri işgal etti." (Foto. 1)

³⁵ Ioannes Kinnamos, 2001, s. 41. Ayrıca bkz. Muharrem Kesik, 2003: *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi Sultan I. Mesud Dönemi (1116-1155)*, TTK yay., Ankara, s. 65-72.

³⁶ Ramazan Topraklı, 2010: "Yenice Köyü Köprüsü ve Miryokephalon Savaşı", *Kastamonu Eğitim Dergisi*, c. 18, no. 3, Eylül, s. 997-1012; a. mlf., 2011: *Değişen Coğrafya ve Miryokephalon Savaşı*, Semih Ofset, Ankara 2011.

³⁷ Niketas Khoniates, 1960: tome II, s. 505-506; Niketas Khoniates, 1995: s. 123.

³⁸ Niketas Khoniates, 1995: aynı yer; Roger de Hoveden, 1853: c. I, s. 420.

Foto 1. *Duble Yol Yapım Çalışmalarının Kuzey Yamaçları ve Vadi Tabanının Doğal Görünümünü Değiştirdiği Bağırsak Boğazı'nın Darlaştığı Yerden Eski Bir Görünümü. (2014 Mayıs)*

“Geçmek isteyecek olurlarsa Bizanslılar’a derhal karşı koymak üzere birliklerini bu dar geçide doldurdu. Tzibritze Geçidi yüksek yamaçlarla çevrelenen uzun bir vadidir. Kuzeye doğru gittikçe dikliği azalır ve yavaş tepeler arasında geniş vadiler halini alır. Güneye doğru ise vadi gittikçe dikleşir ve sarplaşır.”³⁹

Nihayet Bizans Ordusu, o dönemde henüz Rum asıllı bir kısım nüfusun yaşıyor olması muhtemel Homa’da ikmal yapıp, Niketas’ın Myriakephalon olarak adlandırdığı kale harabesinin görüldüğü yerden Tzibritze Geçidi’ne yöneldi.

b) Tzibritze Boğazı ve Myriokephalon Kalesi’nin Yeri

Tzibritze Boğazı, Niketas ve Kinnamos’un eserlerindeki nispeten detaylı anlatımlardan anlaşıldığına göre boğaz karakterli bir geçit yeridir.

Niketas, Bizans Ordusu’nun Tzibritze Boğazı’na ulaşırken Dinar ile Homa arasında aştığı menzilleri bildirmedikinden savaş mevkiinin tespitinde bu yönüyle pek yararlı değildir.

Kinnamos ise, *“...Sultan onların tahriki ile eskisi gibi kaçmak istemedi ve iyi bir duruma ulaşınca, barbar dilinde Tzibrelitzemani denilen yere varmış bulunan Romalılara*

³⁹ Niketas Khoniates, 1995, s. 124.

hücum etmek üzere acele etti. Burası diğer bütün yerlerden daha zor geçilir; sadece saflar halindeki ordular için değil, küçük gruplarla yolculuk yapanlar için de zordu. Romalılar aslında ordugâhta zor durumdaydılar”, eserin diğer bir sayfasında “Çünkü hala düşman ülkesinin ortasındayız ve Roma sınırlarından çok uzaklardayız. Bunu söyledikten ve orduyu düzene soktuktan sonra doğruca önceleri halkın Skleros’a ait ama şimdi Pusguse dedikleri göle [Beyşehir Gölü] doğru yola çıktı. Ordu o dar yerden ovaya çıkıp açık alana varınca, İmparator askerlerden birine çok yüksek sesle haykırıp Türklerden birini çağırmasını emretti” ve bir başka sayfada da “İmparator Maiandros’un [Büyük Menderes] kaynaklarından birine [muhtemelen Dinar’a] varınca, artık düşman topraklarının dışına çıktığını zannetti. Burasının suyu bol ve insanın gözüne çok hoş görünen bir yer olduğunu fark ederek, savaşın verdiği sıkıntıyı avlanmanın eğlencesi ile üzerinden atıp gevşemek istedi” şeklinde 1146’da yapılan savaşlar bağlamında Tzibrelitzemani Geçidi’nin konumuyla ilgili çok önemli ve nispeten ayrıntılı bilgiler vermektedir.⁴⁰

İmparator I. Manuel Komnenos (1118-1180), İngiltere Kralı II. Henry Plantagenet’e Myriokephalon Savaşı’nı anlattığı nispeten uzun bir mektup göndermiştir. Boğazın adı, Manuel’in mektubuna yer veren ve aslında Roger de Hoveden’a ait olduğu halde Benedict of Peterborough’un kaleme aldığı zannedilen eserde (*Gesta Regis Henrici Secundi and Gesta Regis Ricardi Cibrilcimani*⁴¹ ve aynı eserin Roger de Hoveden tarafından genişletilmiş halinin (*Chronica Magistri Rogeri De Houedene*) Latince neşrinde *Cybrilcymani*,⁴² Roger de Hoveden’in bir diğer Latince eserinin (*Annalium pars prior & posterior*, *Scriptores post Bedam*, Sir Henry Saville, Frankfurt 1601²) İngilizce tercümesinde ise *Cibrilcima*⁴³ şeklinde kaydedildiği görülür. Dolayısıyla geçit ve bulunduğu yörenin adı hiçbir değişikliğe uğramadan hemen hemen aynı biçimde yazılmıştır.

Süryanî Mihael de

“Bizans Ordusu’nun Türklerin arazisinde beş günlük yolculuk mesafesinde hızlı bir şekilde ilerlediğini, bu memlekette bulunan ve imparatorun kendilerini yurtlarından süreceğini gören çekirge gibi sayısız Türkmenlerden 5000 veya 10.000’i tarafından

⁴⁰ Ioannes Kinnamos, 2001, s. 41, 48-50.

⁴¹ Benedict of Peterborough, 1867: *Gesta Regis Henrici Secundi Benedicti Abbatis*, (The Chronicle of the Reigns of Henry II. and Richard I. A. D. 1169-1192), (ed. William Stubbs), c. I, Oxford, s. 128.

⁴² Roger de Hoveden, 1869: *Chronica Magistri Rogeri De Houedene* (ed. William Stubbs), c. II, London, s. 103.

⁴³ Roger de Hoveden, 1853: c. I, s. 420.

karşılandığını, bunların Rumların kampı dışındakileri yakıp, yıkıp katlettiklerini kaydeder. Ayrıca, Bizanslıların Konya yakınına ulaştıklarında şehre bir günlük yürüyüş mesafesinde ve sultanın bulunduğu yerin üç saat uzağında bulduklarını anlatır.”⁴⁴

Yine Sur’lu William da

“savaşın Konya’da cereyan ettiğini, yaşanan trajedinin Bizans vazifelerinin tedbirsizliğinden gerçekleştiğini ve ordu ile türlü savaş ağırlıklarının ilerlemesine müsait geniş ve açık yollar dururken düşmanın işgali altındaki tehlikeli ve dar yerlere bodoslama ilerlendiğini anlatır.”⁴⁵

Héthoum da XII. ve XIII. yüzyıldaki önemli olayları anlatan kroniklerden biridir. Bu kronikte, 625 (6 Şubat 1176 - 4 Şubat 1177) yılına ait önemli olayların kaydedildiği kısa paragrafta Myriokephalon Savaşı ile ilgili bir cümlelik bilgiye rastlanır. Bu cümlede Héthoum, “Bizans imparatoru Manuel Komnenos, Sultan Kılıç Arslan tarafından Konya yakınında yenildi” demektedir.⁴⁶ Diğer bazı kronikler (Smbad, Suryanî Mihael) gibi, Héthoum’un da savaşın yeri konusunda Konya yakınına açıkça belirttiği görülür.

Bu bilgiler, savaşın yapıldığı yerin Konya’nın batısında, Beyşehir-Konya arasındaki kesimde aranması gerektiğini gösterir. Derbend ve Bağirsak boğazları bu kesimde yer alır. Bunlardan coğrafi özellikleri kroniklerin anlatımları ile örtüşen yegâne yer ise, Bağirsak Boğazı’dır.

Niketas’ta Myriokephalon (bin kelle) adı ile zikredilen kalenin yeri de önemlidir. Müellif sefere katılmadığı ve malumatı orada bulunanlardan elde ettiğine göre, Myriokephalon ona bilgi verenlerin kullandığı bir isimdir. Kalenin eski ve terk edilmiş olduğunu söylerken bunu doğrulamaktadır.⁴⁷

Myriokephalon Kalesi olması muhtemel yer, Foto 2’deki Asar Kale (Balkayalar) mevkiidir. Bağirsak Boğazı’nın darlaştığı yer öncesinde, yoldan 2 km. kadar içeridedir. Osmanlı tahrirlerinde Karye-i Hisar-ı Meldos tâbi-i Çemen Eli şeklinde kayıtlı olduğu görülür.⁴⁸

⁴⁴ Süryani Mihael, 1905, s. 370-372.

⁴⁵ Sur (Tyre) Piskoposu William (William of Tyre), 1943: c. II, s. 414-415.

⁴⁶ Héthoum, 1869: s. 477.

⁴⁷ Niketas Khoniates, 1995: s. 123.

⁴⁸ Mehmet Akif Erdoğru, 1990: “Akşehir Sancağındaki Dirliklerin III. Murad Devrindeki Durumu ve 1583/991 Tarihli Akşehir Sancağı İcmal Defteri”, *Osmanlı Tarihi Araştırma Ve Uygulama Merkezi Dergisi*, sayı 1, s. 148, 150.

Foto 2. Asar Kale'ye (Balkayalar Kalesi) Ait Bir Görünüm. (Ekim 2017)

Çapı 750 m. olan yaklaşık 100 metrelik doğal kayalık bir yükselti üzerinde yer alan kalıntılardan buranın Demir Çağı'ndan itibaren kullanıldığı tespit edilmiştir. Heinrich Swoboda'ya göre yüzey buluntuları, burada geç Roma ve erken Bizans dönemlerinde bir kalenin mevcudiyetini göstermektedir.⁴⁹ Ekim 2017'de yapılan araştırma sırasında üzerinde tesadüf edilen kimi kalıntılar fotoğraflanmıştır (Foto 3, 4, 5, 6 ve 7).

⁴⁹ Heinrich Swoboda, vd., 1935: *Denkmaler Aus Lykaonien Pamphylien und Isaurien*, Wien, s. 106-108; Ayrıca bkz. Karauğuz, Güngör ve Kunt, Halil İbrahim., 2004: *Eskiçağ Kaleleri, Çizgi Kitabevi, Konya*, s. 21-23.

Foto 3. Asar Kale (Balkayalar Kalesi) Üzerindeki Bir Kalıntı (Ekim 2017)

Foto 4. Asar Kale (Balkayalar Kalesi) Üzerindeki Bir Kalıntı (Ekim 2017)

Foto 5. *Asar Kale (Balkayalar Kalesi) Üzerindeki Bir Kalıntı (Ekim 2017)*

Foto 6. *Asar Kale (Balkayalar Kalesi) Üzerindeki Bir Kalıntı (Ekim 2017)*

Foto 7. Asar Kale (Balkayalar Kalesi) Üzerindeki Bir Kalıntı (Ekim 2017)

Üç taraftan dik olan kayalık yüzey sebebiyle ancak kuzey tarafından ulaşmak mümkündür ve bu kesimde sur kalıntıları ile bir tapınak sahasına ait izler mevcuttur. Kalın duvarlarının harcında kireç kullanılmış olduğu görülür. Ayrıca, dâhilinde bir sarnıç ve bir de merdiven (Foto 8) mevcuttur.

Foto 8. Asar Kale Kuzeydoğusundaki Yerli Kayaya Oyulmuş Merdiven (Ekim 2017)

Kilikya Ermeni Krallığı dönemini ele alan Smbat Sparapet'in XIII. asra ait kroniğinde bulunan savaşla ilgili bir kayıt buraya işaret ediyor olabilir.

Müellif, "Aynı yıl (1176'da), Konya (Iconium) Sultanı Kılıç Arslan Konya'ya uzak olmayan bir yerde, bugün yıkık ve terk edilmiş olan Meldinis Kalesi'nin önünde Bizans İmparatoru Manuel'i hezimeye uğrattı" ve "Sonra İmparator ile yeni bir müttefiklik antlaşması yaptı" şeklinde savaştan bahseder.⁵⁰

Burada sözü edilen Melitene (Meldinis) ile M. Akif Erdoğan hocanın yayınladığı Osmanlı tahrirlerinde Akşehir'e tabi Hisar-ı Meldos köyü şeklinde geçen Türkçeleşmiş isim arasında, Osmanlıca yazılışın farklı okunabileceği dikkate alınırsa, bir alâkanın söz konusu olduğu görülecektir.

C. Selçuklu Stratejisi ve Zaferi

Niketas'a göre boğaza yönelen Bizans Ordusu'nun önünde saray muhafızları ile Konstantinos Angelos'un oğulları Ioannes ve Andronikos, onların yanında ordunun ana kuvvetini oluşturan Doğu alayları komutanı Konstantinos Makrodukas ve muhtemelen Batı alayları komutanı Andronikos Lapardas vardı. Bunların ardından da Lâtin ücretli askerlerden müteşekkil sağ kanada komuta eden imparatorun kayınbiraderi Balduinos (Antakya hanedanından Baudouin) ve sol kanadı yöneten Theodoros Mavrozomes geliyorlardı. Onları, ordunun ağırlıkları ile hizmetkârlar, kuşatma aletlerini taşıyan arabalar ve nihayet seçkin muhafızlarıyla İmparator Manuel ve artçı birliklerle Andronikos Kontostephanos izliyordu.⁵¹

Boğazın darlaştığı yere ulaşan Angelos'un oğulları ile Makrodukas ve Lapardas idaresindeki birlikler, yaya kuvvetleri sayesinde buradan geçebildiler ve geçidin Konya çıkışındaki bir yayvan tepeyi (Foto 9 ve 11) işgal ederek emniyete aldılar. Ancak Bizans ordu birlikleri birbirlerinden kopuk halde ilerliyorlardı ve bu hatanın ilk kurbanı, Türklerin ok ve mızrak yağmuru altında kalıp büyük bölümü imha edilen Theodoros Mavrozomes idaresindeki sol kanat oldu. Aynı akıbete imdada gelen Baudouin'in birlikleri maruz kaldı ve o da çarpışmalar sırasında öldü.

Menderesler yaparak uzanan ve etrafı nispeten dik yamaçlarla çevrili boğazın çıkışlarını kapatmış olan tepelerdeki Türk kuvvetleri düşmanın ağırlıklarını

⁵⁰ Smbat Sparapet, 1869, s. 626.

⁵¹ Niketas Khoniates, 1960: tome II, s. 507, 509; Niketas Khoniates, 1995: s. 124-125; Ch. Le Beau, 1834: tome XVI, s. 277.

taşıyan arabalardaki koşulu hayvanları okla vurup düşman birlikleri arasında irtibatı engelleyen setler oluşturdular. İleri ve geri gidemeyen, imparator ile artçılardan da destek alamayan Bizans kuvvetleri panikleyerek ağır bir mağlubiyete uğradılar. Mücadeleler öyle şiddetliydi ki, ortalığı toz bulutu kaplamış, bazıları yamaçlardan aşağı yuvarlanmışlardı.⁵²

Süryanî Mihael'e göre öncülerin geçtiği boğaza onları izleyerek gelen ve dâhilinde insanlar ile hayvanlar için gerekli erzak ve malzemeyi, savaş araçlarını taşıyan 5000 araba ile Bizans ordugâhını 50.000 Türk yağmalamıştır.⁵³

Foto 9. Höyük Tepe'den Bağırsak Boğazı'nın Konya Çıkışı. (Mayıs 2014)

Şiddetli çarpışmalar içine giren İmparator, bir süre bir ahlat ağacının (yabanî armut ağacı) gölgesinde dinlendikten sonra kâh yerdeki cesetleri çiğneyerek ve kâh râyihasına kan kokusu karışmış suları coşkun bir çayı (Foto 10) aşarak güçlükle boğaz çıkışındaki yayvan bir tepeyi (Foto 11) işgal etmiş öncü kuvvetlerine ulaşabilmiştir.

⁵² Niketas Khoniates, 1995: aynı yer; Roger de Hoveden, 1853: c. I, s. 421; İbnü'l-Esîr, 1988: c. IX, s. 249-250, Süryanî Mihael, 1905: tome III, aynı yer; Kudret Ayiter, 1981: "Myriokephalon Savaşı Nerede Olmuştur?", VIII. Türk Tarih Kongresi (II. ciltten ayrı basım), TTK., Ankara, s. 599-701.

⁵³ Süryanî Mihael, 1905: tome III, s. 371.

Foto 10. *Boğazın Batı Çıkışında Yunuslar Köyü Yakınında Derin Olmayan Yatağında Akan Bağırsak Çayı'nın Bir Görünümü (Ekim 2017)*

Foto 11. *Boğazın Konya Çıkışındaki Yayoan Tepeye (Höyük Tepe) Ait Bir Görünüm. (Ekim 2017)*

İmparatorun barış talebi üzerine fenerler eşliğinde gece boyu süren görüşmeler sonucunda, Sultan anlaşma için elçisi Gabras'ı göndermiştir.⁵⁴

Niketas'a göre, "Yazılı vesikada, imparatorun bu anda iyice incelemeyen kabul etmek zorunda olduğu diğer şartlar yanında bir miktar fidyeye ödemesi ve Dorylaion ve Sublaion kalelerinin yıktırılması da bulunmaktaydı."

İki gün bekledikten sonra üç Selçuklu emirin refakatinde geldiği yoldan geri götürülen imparator, cesetlerle dolu yol boyunca mağlubiyetinin büyüklüğünü ve acısını bir kez daha müşahede etti. Yolda Sublaion Kalesi'ni tahrip etti. Oradan Alaşehir'e (Philadelphia) geçti ve durumunu bir mektupla İstanbul'a bildirdi. Ancak söz verdiği halde Dorylaion Kalesi'ni yıktırmaktan kaçındı.⁵⁵ Bu, Sultan II. Kılıç Arslan ile aralarında gelişecek yeni bir sürtüşmenin habercisiydi.

D. Savaşın Türk ve Dünya Tarihindeki Önemi

Anadolu'nun artık bir Türk yurdu haline geldiği dünyaya ilan ve ispat edilmiştir.

İtibar ve güç kaybeden Bizans, Türkleri Anadolu'dan sürüp çıkarma konusundaki arzusundan da ebediyen uzaklaşmak durumunda kaldı.

Bizans siyasetçileri artık Anadolu'nun ellerindeki kıyı bölgelerini koruma endişesi ile hareket etmek durumundaydılar.

Rum ahali de Bizans'tan ümidini tamamen kesmiş ve Anadolu'nun yeni sahibi Türklere tâbi olmak durumunda olduklarını anlamışlardır.

Avrupalı hükümdarlar nezdinde büyük yankı meydana getirmiştir.

Manuel mektupları ve elçilik heyetleri ile durumunu gizlemeye çalışmışsa da, Sultan II. Kılıç Arslan'ın Alman İmparatoru'na gönderdiği elçilik heyeti vasıtasıyla gerçekler ortaya çıkmıştır.

Bu durum, Alman İmparatoru Friedrich I. Barbarossa ve İngiliz kralı II. Henry tarafından heyecanla karşılanmıştır.⁵⁶ Nitekim Barbarossa mektup yazarak Manuel'i tâbiyetine davet etmiştir. Morali bozulup yatağa düşen Manuel fazla yaşamamış ve Eylül 1180 tarihinde vefat etmiştir.⁵⁷

⁵⁴ Niketas Khoniates, 1995: s. 130-131; Roger de Hoveden, 1853: c. I, s. 422; Süryanî Mihael, 1905: tome III, s. 371; Gregory Abû'l-Farac, 1987: c. II, s. 422.

⁵⁵ Niketas Khoniates, 1960: tome II, s. 511-512; Niketas Khoniates, 1995: s. 131-133; Roger de Hoveden, 1853: c. I, s. 422; Ralph Johannes Lilie, 1977: s. 260.

⁵⁶ Albert von Stade 1859: s. 349.

⁵⁷ Ralph Johannes Lilie, 1977: s. 275; Ch. Le Beau, 1834: tome XVI, s. 257-265, 291-292, 296; Georg Ostrogorsky, 1991: *Bizans Devleti Tarihi* (trc. Fikret Işıltan), TTK yay., Ankara, s. 351-364; Steven Runciman, 1992: *Haçlı Seferleri Tarihi*, c. II (trc. Fikret Işıltan), TTK yay., Ankara, s. 356; Osman Turan, 1993a: 210; Timothy Gregory, 2010: *A History of Byzantium*, Wiley-Blackwell, Oxford, s. 307-8.

1177 yılında Papalık başkanlığında toplanan Alman, İtalyan ve Lombard toplulukları aralarındaki anlaşmazlıklara son vermişler, Friedrich I. Barbarossa Mukaddes Roma-Germen İmparatoru olmuştur.

Bu tarihten itibaren artan düşmanlıklar 1204 yılında İstanbul'da bir Lâtin devleti kurulması ile sonuçlanmıştır.⁵⁸

Sultan II. Kılıç Arslan'ın bu zafer sonrası İslâm hükümdarları nezdindeki itibarı bir derece daha arttı.

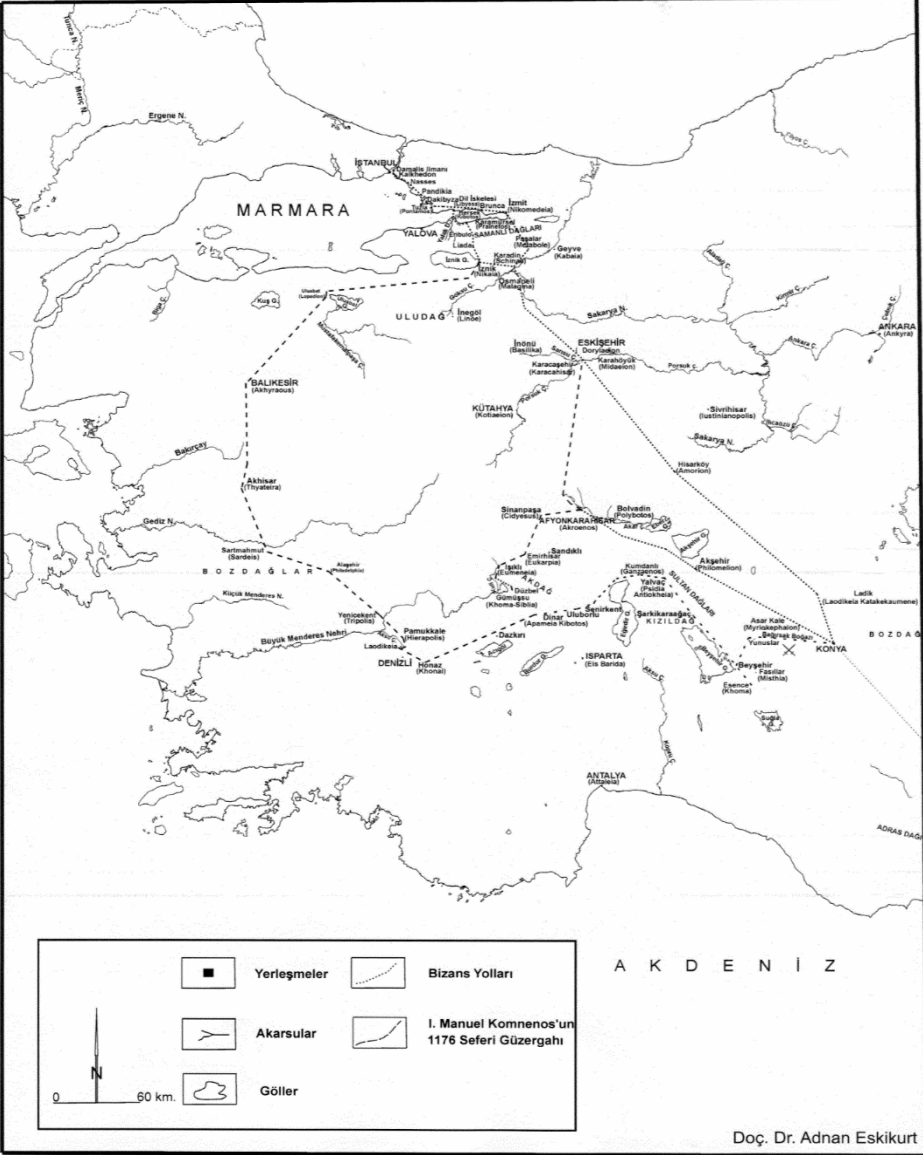
Sultan bütün emirlere, Bağdat halifesine ve Horasan sultanına köleler, hizmetkârlar, silahlar ve Rumların kelleleri ile mızrağa takılı saçlarını gönderdi.

İslam şehirlerinde düzenlenen şenliklere katılanlar caddeler boyunca atları sırtında ilerlediler. Savaşta şehit düşenler için de dualar edildi.⁵⁹

⁵⁸ Mehmet Abdulhalûk Çay, 1987: *II. Kılıç Arslan*, Kültür ve Turizm Bakanlığı yay., Ankara, s. 86.

⁵⁹ Süryanî Mihael, 1905: tome III, s. 372.

Harita 1

KAYNAKLAR

- Ahmed b. Mahmud, 1977: *Selçuknâme* (haz. Erdoğan Merçil), II, Tercüman1001 Temel Eser no. 102, İstanbul.
- Albert von Stade, 1859: *Annales Stadenses* (ed. J. M. Lappenberg), *Monumenta Germaniae Historica*, XVI, Impensis Bibliopolii Aulici Hahniani, Hannover.
- Anonim, 1952: *Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi III, Histoire Des Seldjoukides D'Asie Mineure, par un Anonyme* (trc. Feridun Nafiz Uzluk), Ankara.
- Anonim, 1999: *Tārīx-e Āl-e Saljuq Dar Ānātoli*, Compiled by Unknown Author (ed. Nädere Jalâli), Tehran.
- Anonim, 2014: *Selçuknâme* (trc. H. İ. Gök, F. Coşguner), Atif yay., Ankara.
- Ayiter, Kudret, 1981: "Myriokephalon Savaşı Nerede Olmuştur?", *VIII. Türk Tarih Kongresi* (II. ciltten ayrı basım), TTK., Ankara, s. 599-701.
- Benedict of Peterborough, 1867: *Gesta Regis Henrici Secundi Benedicti Abbatis*, (The Chronicle of the Reigns of Henry II. and Richard I. A. D. 1169-1192), (ed. William Stubbs), c. I, Oxford.
- BOA. TD., 920/40, 906/1500 tarihli mufassal defter, s. 429-431.
- Ceylan, Mehmet Akif, 2016: "Coğrafi Perspektiften Myriokephalon Savaşı'nın Yeri ve Konya Bağırsak Boğazı," *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi (USAD)*, sayı 5, Konya.
- Ceylan, Mehmet Akif ve Eskikurt, Adnan, 2017: *Tarihî Coğrafya Açısından Myriokephalon Savaşı (17 Eylül 1176) ve Konya Bağırsak Boğazı*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür yay., no. 39, Konya.
- Coşkun, Fahri, 1996: 888/1483 Tarihli Karaman Eyâleti Vakıf Tahrir Defteri (basılmamış Y. Lisans tezi), İstanbul.
- Çay, Mehmet Abdulhalûk, 1987: *II. Kılıç Arslan*, Kültür ve Turizm Bakanlığı yay., Ankara.
- Erdoğan, Mehmet Akif, 1990: "Akşehir Sancağındaki Dirliklerin III. Murad Devrindeki Durumu ve 1583/991 Tarihli Akşehir Sancağı İcmal Defteri", *Osmanlı Tarihi Araştırma Ve Uygulama Merkezi Dergisi*, sayı 1.
- Erdoğan, Mehmet Akif, 2004: *Beyşehir Sancağı'nın 1584 Tarihli Nüfus Sayımı (Beyşehir, Seydişehir, Bozkır)*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yay. no. 123, İzmir.
- Erdoğan, Mehmet Akif, 2006: *Osmanlı Yönetiminde Beyşehir Sancağı (1522-1584)*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Eskikurt, Adnan ve Ceylan, Mehmet Akif, 2017²: *Selçuklu-Bizans Münasebetlerinde Bir Dönüm Noktası Myriokephalon Zaferi (Konya, Bağırsak Boğazı, Myriokephalon, 17 Eylül 1176)*, Çamlıca yay., İstanbul.
- Eskikurt, Adnan 2017: "Myriokephalon Savaşı'na Dair Kronikler ve Modern Çalışmalar" *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi (USAD)*, sayı 6, Konya, s. 65-93.
- Eskikurt, Adnan 2017a: "Roger De Hoveden ve Kardinal Boso'nun Myriokephalon Savaşı'nda Dair Bahisleri", *Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, cilt IV, sayı 1, İstanbul, s. 33-55.

- Georgios Kodinos (Pseudo Kodinos), 1975: "The chronicle of Pseudo-Kodine," *Die Byzantinischen Kleinchroniken*, c. 1, (ed. P. Schreiner), Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Vienna.
- Gregory Ebu'l-Farac, 1987: *Abu'l-Farac Tarihi* (trc. Ö. R. Doğrul), I-II, Ankara.
- Gregory Ebu'l-Farac, 1932: *The Chronography of Gregory Ebu'l-Farac* (trc. Ernest A. Wallis Budge), c. I-II, Oxford University Press, London.
- Gregory, Timothy, 2010: *A History of Byzantium*, Wiley-Blackwell, Oxford.
- el-Herevi, 1957: *Kitâbü'l-İşârât İlä Marifeti'z-Ziyârât (Guide Des Lieux De Pelerinage)*, (trc. Janinne Sourdel-Thomine), Institut Français De Damas, Damas.
- Héthoum (Comte De Gorigos / Count of Gor'igos), 1869: "Table Chronologique", *Recueil Des Historiens Des Croisades Document Arméniens*, Tome I, Publie Par Les Soins De L'Academie Des Inscriptions Et Belles-Lettres, Paris.
- Ioannes Kinnamos, 2001: *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, (haz. I. Demirkent), TTK yay., Ankara.
- İbnü'l-Esîr, 1988: *el-Kâmil fi't-Tarih*, c. IX, (trc. Abdülkerim Özeydın), Bahar yay., İstanbul.
- İbnü'l-Esîr, 1987: *el-Kâmil fi't-Tarih*, c. XI, (trc. Abdülkerim Özeydın), Bahar yay., İstanbul.
- İbnü'l-Ezrâk, 1992: *Meyyâfârikîn ve Âmid Tarihi (Artuklular Kısımı)*, (trc. Ahmet Savran), Erzurum.
- Karağuz, Güngör ve Kunt, Halil İbrahim., 2004: *Eskiçağ Kaleleri, Çizgi Kitabevi*, Konya.
- Kardinal Boso, 1973: *Boso's Life of Alexander III* (trc. G. M. Ellis), Basil Blackwell, Oxford.
- Kerimüddin Mahmud-i Aksarayî, 2000: *Müsâmeretü'l-Ahbâr* (trc. Mürsel Öztürk), TTK yay., Ankara.
- Kesik, Muharrem, 2003: *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi Sultan I. Mesud Dönemi (1116-1155)*, TTK yay., Ankara.
- Merçil, Erdoğan, 1993: *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, TTK yay., Ankara.
- Niketas Khoniates, 1960: Ferdinand Chalandon, *Les Comnène, Etudes sur l'empire Byzantin au XIe et au XIIe siècles*, Jean II Comnène (1118-1143) et Manuel I Comnène (1143-1180), tome II, Burt Franklin Research & Source Works Series 2, New York.
- Niketas Khoniates, 1995: *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, (trc. F. Işıltan), TTK, Ankara.
- Ostrogorsky, Georg, 1991: *Bizans Devleti Tarihi* (trc. Fikret Işıltan), TTK yay., Ankara.
- Ramsay, William Mitchell, 1895: *The Cities and Bishoprics of Phrygia*, c. I, Clarendon Press, Oxford.
- Ramsay, William Mitchell, 1960: *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, (trc. Mihri Pektaş), MEB. yay., İstanbul.
- Robert de Mont (of Torigny), 1844: *Cronica* (ed. D. L. C. Bethmann), *Monumenta Germaniae Historica*, VI, Impensis Bibliopolii Aulici Hahniani, Hannover.
- Robert de Mont (of Torigny), 1856: *The Chronicals of Robert De Monte* (Latince'den trc. Joseph Stevenson), The Church Historians of England, c. 4, kısım II, London.
- Roger de Hoveden, 1853: *The annals of Roger de Hoveden, Comprising the History of England and of Other Countries of Europe from A.D. 732 to A.D. 1201* (Latince'den İngilizce tercüme, Henry T. Riley), c. I, London.

- Roger de Hoveden, 1869, *Chronica Magistri Rogeri De Houedene* (ed. William Stubbs), c. II, London.
- Runciman, Steven, 1992: *Haçlı Seferleri Tarihi*, c. II (trc. Fikret İşıltan), TTK yay., Ankara.
- Saint Neophytos, 1960: [Βυζαντινά και μεταβυζαντινά εγκώμια εις τον Άγιον Δημήτριον](#) (*Byzantine and post-Byzantine praise in the Holy Demetrios*), (ed. Βασίλειος Λαουρόδας/Basil Laourdas), *Makedonika*, c. 4, Selânik, s. 49-55.
- Salerno'lu II. Romuald (Romualdi), 1866: *Annales Romualdi* (ed. Wilhelm Arndt), *Monumenta Germaniae Historica*, XIX, Impensis Bibliopolii Aulici Hahniani, Hannover.
- Sevim, Ali, 1993: *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, TTK., Ankara.
- Smbat Sparapet, 1869: "Chronique Du Royaume De La Petite Arménie Par Le Connétable Sěmpad", (trc. E. Dulaurier), *Recueil Des Historiens Des Croisades Documents Arméniens*, Publie Par Les Soins De L'Academie Des Inscriptions Et Belles-Lettres, Tome Premier, Paris.
- Sur (Tyre) Piskoposu William, 1943: *A History of Deeds Done Beyond The Sea* (trc. E. A. Babcock & A. C. Krey), c. I-II, Columbia University Press, New York.
- Sur (Tyre) Piskoposu William (Guillaume De Tyr Et Ses Continueateurs), 1879-1880: *Histoire*, *Histoire Générale Des Croisades Par Les Auteurs Contemporains* (trc. M. Paulin), tome I-II, Paris.
- Süryanî Mihael, 1905: *Chronique De Michel Le Syrien* (ed. J. B. Chabot), tome III, Ernest Leroux, Paris.
- Swoboda, Heinrich., Jüthner, Julius., Knoll, Fritz., Patsch, Karl., 1935: *Denkmäler Aus Lykaonien Pamphylien und Isaurien*, Wien.
- Topraklı, Ramazan, 2010: "Yenice Köyü Köprüsü ve Miryokephalon Savaşı", *Kastamonu Eğitim Dergisi*, c. 18, no. 3, Eylül, s. 997-1012.
- Topraklı, Ramazan, 2011: *Değişen Coğrafya ve Miryokephalon Savaşı*, Semih Ofset, Ankara.
- Turan, Osman, 1993a: *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi yay., İstanbul.
- Umar, Bilge, 1993: *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- Uzluk, Feridun Nafiz, 1958: *Fatih Devrinde Karaman Eyâleti Vakıfları Fihristi (881/1476)*, Vakıflar Umum Müdürlüğü Neşriyatı, Ankara.
- Vasiliev, Alexander Alexandrovich, 1929-30: "Manuel Comnenus And Henry Plantagenet", *Byzantinische Zeitschrift*, band XXIX, Leipzig und Berlin, s. 233-244.
- Yinanç, Mükrimin Halil, 1950: "Dânişmendliler", *İA*, c. III, M.E.B., İstanbul.